

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

**30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ
КОНВЕНЦИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ
НАЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ АСПЕКТИ**

30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ КОНВЕНЦИЈЕ
УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА
О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ АСПЕКТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CC

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 48

COMMITTEE FOR NATIONAL MINORITIES

AND HUMAN RIGHTS STUDIES

30 YEARS OF APPLYING
THE UNITED NATIONS
CONVENTION
ON THE RIGHTS OF A CHILD
– CONTEMPORARY
APPROACH

PROCEEDINGS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE

HELD ON DECEMBER 10, 2020

Accepted for publication at the 3rd Session of the Department of Social Sciences,
held on May 18, 2021, after being reviewed by academician *Tibor Varady*, corresponding member
Jelena Jovanović, Professors *Violeta Beširević*, *Dragoljub B. Đorđević*,
Branko Čupurdija, *Miodrag Jovanović*, *Vesna Rijavec*, *Aleksandra Korać Graovac*,
Maja Stanivuković, *Sanja Đajić* and *Zoran Lutovac*, PhD

E d i t o r s

Academician Tibor VARADY

Professor Dr. Gordana KOVAČEK STANIĆ

BELGRADE 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига СС

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 48

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА
И ЉУДСКИХ ПРАВА

30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ
КОНВЕНЦИЈЕ
УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА
О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ
АСПЕКТИ

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 10. ДЕЦЕМБРА 2020.

Примљено на III скупу Одељења друштвених наука, 18. маја 2021. године,
на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, дописног члана *Јелене Јовановић*,
професора *Виоlette Беширевић*, *Драгољуба Б. Ђорђевића*, *Бранка Ђуђурдије*,
Миодрага Јовановића, *Весне Ријавец*, *Александра Кораћ Граовац*,
Маје Ситанивуковић, *Сање Ђајић* и др *Зорана Лушовца*

У р е д н и ц и

Академик Тибор ВАРАДИ

Проф. др Гордана КОВАЧЕК СТАНИЋ

БЕОГРАД 2021

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектура и коректура
Младенка Савичић

Технички уредник
Никола Сивановић

Прелом
Лейосава Кнежевић

На корицама
Урош Предић, *Надурена девојчица*, 1879.
уље на платну, 40 x 32 cm
ГМС/У 0332

Тираж
300 примерака

Штампа
Colorgrafx, Београд

ISBN 978-86-7025-914-0

© Српска академија наука и уметности 2021.

Штампање ове публикације потпомогнуто је
средствима Фабрике картона Умка.

САДРЖАЈ

Предговор – Гордана Ковачек Станић

ПРАВА ДЕТЕТА У ПОРОДИЧНИМ ОДНОСИМА	7
Гордана Ковачек Станић, <i>Право деце на родитељско старање – савремени аспекти</i>	9
Gordana Kovaček Stanić, <i>Right of the Child to Parental Care – Contemporary aspect</i>	26
Марија Драшкић, <i>Забрана телесног кажњавања деце и Конвенција о правима деце</i>	27
Marija Draškić, <i>Prohibition of Corporal Punishment of Children and the Convention on the Rights of the Child</i>	45
Сузана Краљић, Катја Дрновшек, <i>Утврђивање најбоље интереса деце у случајевима одвајања деце од родитеља</i>	47
Suzana Kraljić, Katja Drnovšek, <i>Establishing the Best Interest of a Child in the Case of Removal of Children from their Parents</i>	61
Санја Марјановић, Бернадет Бордаш, <i>Заштита деце – жртва насиља у породици у међународном приватном праву Републике Србије</i>	63
Sanja Marjanović, Bernadet Bordaš, <i>Protection of Children – Victims of Domestic Violence in the Serbian Private International Law</i>	63
Зоран Поњавић, Вељко Влашковић, <i>Најбољи интерес деце и интерес породице</i>	89
Zoran Ponjavić, Veljko Vlašković, <i>The best Interests of the Child and the Family Interests</i>	106
Невена Петрушић, <i>Продужење родитељског права: законски прописи Републике Србије у контексту савремене парадигме једнакости особа са инвалидитетом и постулати правичног суђења</i>	109
Nevena Petrušić, <i>Regulations of the Republic of Serbia within the context of Contemporary Paradigm of Equality Persons with Disabilities and Postulates of the Fair Trail</i>	127

Сандра О. Самарџић, <i>(Не)усклађеност развоја биомедицине са схватањем и заштитом дечјих љуба</i>	129
Sandra O. Samardžić, <i>(In)Compatibility of Biomedicine Development with Understanding and Protection of Children's Rights</i>	147

САВРЕМЕНИ ОКВИРИ И САВРЕМЕНА ИСКУШЕЊА

Невена Вучковић Шаховић, <i>Три деценије Конвенције о љубама деце: стварно и могуће</i>	149
Nevena Vučković Šahović, <i>Three Decades of the Convention on the Rights of the Child: Actual and Possible</i>	166

Маријана Пајванчић, <i>Конституционализација љубних љуба деце</i>	169
Marijana Rajvančić, <i>Constitutionalization of Special Rights of the Child</i>	180

Алпар Лошонц, <i>Перпетуирана најтежа између крајкорочних и дугокорочних циљева: зашто се одржава дечја рад?</i>	183
Alpar Lošonc, <i>Perpetuated Tension Between short-term and long-term goals: why Child Labour Remains?</i>	200

Марта Стојић Митровић, <i>Малолетни мигранти на љубу кроз Србију: контекстуални и системски фактори</i>	201
Marta Stojić Mitrović, <i>The Underaged Migrants on their way through Serbia: contextual and systemic factors</i>	224

Иван Ђорђевић, <i>Дечја бракови у ромским заједницама у Србији – без љуба на избор?</i>	227
Ivan Đorđević, <i>Child Marriages in Roma Population in Serbia – without the Right to Choose?</i>	242

Дубравка Валић Недељковић, Валентина Сигети, <i>Медијски садржаји за децу у време короне</i>	243
Dubravka Valić Nedeljković, Valentina Sigeti, <i>Media Content for Children during Coronavirus</i>	258

ПРЕДГОВОР

Научни скуп „30 година примене Конвенције Уједињених нација о правима детета – савремени аспекти“ је одржан на иницијативу и у организацији Одбора за проучавање националних мањина и људских права, а под покровитељством Српске академије наука и уметности, 10. децембра 2020. године, када се обележава Дан људских права.

Овај научни скуп је одржан у време пандемије вируса корона. *Конференција у доба короне* асоцира на Маркесов роман „Љубав у доба колере“. Добро је да нисмо чекали да ова светска пошаст прође да бисмо одржали конференцију (нарочито не као Маркесов јунак који је чекао читавих пола века!). Ова конференција представља први научни скуп у оквиру САНУ који је одржан у потпуности онлајн са учесницима из Београда, Новог Сада, Крагујевца, Ниша и Марибора.

Конвенција о правима детета, усвојена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација од 20. новембра 1989. године, примењује се од 1990. године, а у Југославији је ратификована 1990. године. Ова Конвенција је први обавезујући документ за државе потписнице који се односи искључиво на права детета.

Тековина последњих деценија двадесетог века је регулација посебних права детета. У породичним односима у ранијим историјским периодима се говорило о правима и дужностима родитеља према деци. Временом је уочена корелативна веза између права и дужности родитеља и права детета, те су права детета посматрана у том контексту. Стицање самосталних права, а нарочито повећање степена остваривања права, са чим ће се наставити и даље у будућности, представља еволутивни ток у схватањима о положају детета у породичном праву.

На овом научном скупу Конвенција је проучавана и тумачена на нов начин, начин који одговара савременим условима друштвеног развоја, имајући у виду развој права, усвајање нових правних института, те развој научних технологија, нарочито репродуктивних. Конференција је имала интердисциплинарни приступ, тако да је Конвенција проучавана, осим са правног аспекта, и са социолошког, антрополошког и медијског аспекта, у контексту савремених оквира и савремених искушења. Савремени социолошки и антрополошки феномени, као што су принудни рад детета, питања малолетних миграната, дечјих

бракова, те медијски садржаји за децу у време пандемије, проучени су у контексту Конвенције о правима детета.

Нов приступ класичним правним институтима, те институтима који тек настају, обележила су истраживања са полазном тачком у правима детета која су регулисана Конвенцијом. Тако се нов приступ класичном институту родитељског старања базира на премиси постојања потенцијалног интереса детета да се о њему старају два родитеља. Препознато је неколико интереса детета да одраста у породици коју чине два родитеља: психолошки интерес, развојни интерес, интерес детета да зна своје биолошко порекло и материјални интерес. Савремено породично законодавство води рачуна о интересу детета да се о њему старају два родитеља, иако не у експлицитној регулацији, него кроз различите одредбе које иду у правцу његовог препознавања и задовољавања. Нов приступ питању телесног кажњавања деце огледа се у потпуној забрани таквог кажњавања у савременом праву. Почевши од дозвољености „умерене домаће казне“ (Српски грађански законик из 1844. године) дошло се до апсолутне забране телесног кажњавања, те нулте толеранције на насиље у унутрашњем праву и међународном приватном праву. Свако телесно кажњавање деце – ма како благо – мора бити апсолутно забрањено, нарочито када се врши на систематски начин или у институционалним оквирима, не само због тога што може довести до стварног или потенцијалног повређивања детета или бити понижавајуће и увредљиво за људско достојанство детета, него и због ризика да у свакој наредној прилици ескалира у све већу и тежу употребу физичке силе са све тежим последицама.

Када се разматра принцип најбољег интереса детета у савременим условима, закључује се да индивидуалистички карактер принципа најбољег интереса детета тражи издвајање и препознавање појединачних интереса детета, чак и у оквиру сопствене породице, што у савременом праву отвара врата снажнијој државној интервенцији у породичне односе. Најбољи интерес детета и принцип пропорционалности најзначајнији су у ситуацијама издвајања детета из породице. Нов приступ схватању и заштити дечјих права условљен је развојем медицински асистираних репродукције, а посебно утицају нових репродуктивних технологија на право детета на живот. Нов приступ правном положају особа са инвалидитетом заступљен је кроз критичко разматрање режима продужења родитељског права. У савременим условима, посебна пажња се поклања природи посебних права детета и њиховом статусу у уставном систему, питањима да ли се ради о општељудским правима или заштитним правима.

Закључује се да је у савременим условима реализација Конвенције о правима детета омогућена великим корпусом права и механизма који државама стоје на располагању, тако да разни национални и међународни актери битни за заштиту, унапређење и остваривање права детета имају данас солидну базу за прелазак у интензивну фазу реализације ове Конвенције у свим државама, за свако дете, без икакве дискриминације.

МАЛОЛЕТНИ МИГРАНТИ НА ПУТУ КРОЗ СРБИЈУ: КОНТЕКСТУАЛНИ И СИСТЕМСКИ ФАКТОРИ

МАРТА СТОЈИЋ МИТРОВИЋ*

А п с т р а к т. – Одлазак из афричких и азијских земаља, које се дуги низ година сусрећу са дубоким економским, политичким и друштвеним проблемима, и започињање новог живота у мирнијој и уређенијој средини, са развијенијим системом социјалне заштите, могућношћу за образовање и достојанствен живот, представља сан који се судара са све рестриктивнијим миграцијским политикама и праксама, које за циљ имају да овакво кретање спрече. Интензивирање физичке контроле кретања, и отежавање добијања административних дозвола за кретање и/или легализацију статуса, за последицу има прибегавање све опаснијим и физички захтевнијим покушајима да се стигне до жељене дестинације, чија је алтернатива останак у лимбу у тзв. зонама пригушења или повратак у оно из чега се желело побећи. Системска илегализација и маргинализација имају несагледиве последице на све сегменте популације која је овим директно погођена. У тексту ћу представити контекстуалне и системске факторе који утичу на положај малолетних миграната у Србији.

Кључне речи: миграције, Србија, малолетници, систем заштите, европски миграцијски режим

1. УВОД

Одлазак из афричких и азијских земаља, које се дуги низ година сусрећу са дубоким економским, политичким и друштвеним проблемима, и започињање новог живота у мирнијој и уређенијој средини, са развијенијим системом социјалне заштите, могућношћу за образовање и достојанствен

---

* Етнографски институт САНУ, Београд, имејл: martastojic@gmail.com

Текст је резултат рада у Етнографском институту САНУ који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години број: 451-03-9/2021-14/200173 од 5. 2. 2021, и пројекта *Europski režim iregulariziranih migracija na periferiji EU: od etnografije do pojmovnika* (IP-2019-04-6642), који финансира Hrvatska zaklada za znanost.

живот, представља сан који се судара са све рестриктивнијим миграцијским политикама и праксама, које за циљ имају да овакво кретање спрече. Интензивирање физичке контроле кретања, и отежавање добијања административних дозвола за кретање и/или легализацију статуса, за последицу има прибегавање све опаснијим и физички захтевнијим покушајима да се стигне до жељене дестинације. Алтернатива је останак у лимбу у тзв. зонама пригушења или повратак у оно из чега се желело побећи. Системска илегализација и маргинализација имају несагледиве последице на све сегменте популације која је овим директно погођена. У сталном смењивању принудног кретања и принудне имобилизације, у правно нерегулисаном статусу, на рубу друштва, малолетни мигранти се суочавају са овом захтевном ситуацијом. У тексту ћу најпре представити геополитички контекст развоја миграцијских политика и пракси у региону, а затим ћу се фокусирати на релевантни национални законски и институционални оквир којима се уређује боравак деце миграната у Србији. Примери деловања овог оквира биће представљени на основу извештаја невладиних организација и медијских извештаја. Циљ текста је да идентификује и опише контекстуалне и системске факторе који утичу на положај деце миграната у Србији.

2. ГЕОПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ

2.1. „*Аспіда*” *Европе*

Година 2020. остаће упамћена по пандемији COVID-19, која је за годину дана однела више милиона живота. Готово ниједан део Земље нити иједан сегмент популације није избегао неку форму реорганизације живота која се пре свега манифестовала у ограничавању кретања.¹ Међутим, 2020. година је била и година још једног интензивирања репресије над мигрантском популацијом у Европи али и покретања неколико важних званичних истрага о тој репресији. Још пре него што је пандемија проглашена, на спољним границама Европске уније (ЕУ) долази до сукоба, чак и употребе ватреног оружја.² „Након убиства 34 турска војника током војне акције Пролећни штит у Идлибу у Сирији 27. фебруара 2020, пошто је Турска очекивала долазак више избеглица из Сирије, турски председник је изјавио да ће Турска отворити своје границе са ЕУ и да неће спречити избеглице и мигранте да прелазе у Европу“, објашњава др Ергин са Правног факултета Билкент Уни-

¹ Видео о затварању граница у прва три месеца пандемије доступан је на линку: <https://www.youtube.com/watch?v=mv-OFB4WfBg&fbclid=IwAR054zyWYjSbXPfiAYYOrk5U-hTGUtrcn0Qs8xV1ZlleVujV-LLv4PQsGOBQ>, приступљено 9. 9. 2021.

² <https://www.youtube.com/watch?v=NGqBSTZBkUo>, <https://www.unhcr.org/news/press/2020/3/5e5d08ad4/unhcr-statement-situation-turkey-eu-border.html>, приступљено 9. 9. 2021.

верзитета у Истанбулу.³ Ова најаву одмах је подстакла прилив миграната и избеглица на западну границу Турске. Као реакција на то, Грчка шаље припаднике служби за чување границе, док новоизабрани премијер изјављује да илегални преласци неће бити толерисани.⁴ Уводи се низ административних мера, као што је суспензија права да се тражи азил, праћено аутоматским враћањем у земљу из које су дошли у Грчку.⁵ Хаос на грчко-турској граници са великим интересовањем и зебњом праћен је у ЕУ и на Западном Балкану. ЕУ је реаговала организовањем тзв. хитне граничне интервенције⁶, док су председник Европског парламента, председник Европског савета, председница Европске комисије и други званичници посетили Грчку.⁷ Том приликом је председница Европске комисије назвала Грчку штитом Европе (употребивши израз „аспида“).⁸ Два дана касније и неколико стотина километара северозападно од грчко-турске границе, у Србији, председник државе издаје „налог војсци, полицији и Безбедносно-информативној агенцији да готово херметички затворе нашу границу према Северној Македонији, уколико би дошло до најезде миграната који већ данима покушавају да продру у Грчку, са турске стране“.⁹ Српски министар одбране је изразио задовољство што је ово први пут да је Европска унија изашла с јединственим ставом и рекла да неће моћи да буде илегалних улазака: „То је нешто што охрабрује и што ми у Србији поздрављамо, јер ће на тај начин и нама бити лакше.“ „Европска унија коначно покушава да заузме јединствену позицију

³ <https://verfassungsblog.de/what-happened-at-the-greece-turkey-border-in-early-2020/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁴ <https://greekreporter.com/2020/02/28/athens-declares-no-illegal-entries-will-be-tolerated-as-turkey-opens-gates/> приступљено 9. 9. 2021.

⁵ <https://www.hrw.org/news/2020/06/05/greece-restarts-suspended-asylum-procedure>, приступљено 9. 9. 2021.

⁶ „Брзе граничне интервенције осмишљене су како би пружиле тренутну помоћ држави чланици ЕУ која је под хитним и изузетним притиском на њеној спољној граници, посебно у вези са великим бројем држављана земаља које нису чланице ЕУ и покушавају да илегално уђу на њену територију“, стоји на сајту Европске агенције за граничну и обалску стражу, познате као Frontex <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-to-launch-rapid-border-intervention-at-greece-s-external-borders-NL8HaC>, приступљено 9. 9. 2021.

⁷ <https://www.europarl.europa.eu/the-president/en/newsroom/sassoli-we-must-make-a-commitment-to-the-thousands-of-unaccompanied-minors-at-europes-borders>, приступљено 9. 9. 2021.

⁸ „Ова граница није само Грчка, већ је и европска. И данас стојим овде као Европљанка на вашој страни.“ „Они који желе да тестирају европско јединство биће разочарани. Држаћемо линију и превладаће наше јединство. Турска није непријатељ и људи нису само средство за постизање циља. Свима би било добро да се сетимо и једног и другог у данима који долазе. Захваљујем Грчкој што је наша европска 'аспида'“, пренели су бројни медији речи председнице Европске комисије.

<https://www.euronews.com/2020/03/03/greece-migrant-crisis-is-an-attack-by-turkey-on-the-eu-austria>, приступљено 9. 9. 2021.

⁹ <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:851246-Vucic-NALOZIO-Vojsci-MUP-i-BIA-Ako-bude-najezde-migranata-ZATVARAMO-granicu>, приступљено 9. 9. 2021.

и то ће много олакшати живот и нама који нисмо чланови Европске уније“, подвукао је министар Вулин.¹⁰

Ова вињета о дешавањима са грчко-турске границе из фебруара и марта 2020. године сажето је показала две занимљиве ствари: догађаји у Сирији могу да имају директне последице на догађаје у Србији и то у року од свега неколико дана, а такође је потврдила да је Србија оперативни „партнер“ ЕУ у погледу контроле миграција и да има одређену моћ одлучивања, али финансијски, технолошки, као и по питању одабира смера миграцијске политике, зависи од ЕУ.

2.2. „Балканска ру̀та“

Србија је једна од земаља на тзв. Балканској рути, која повезује државе средње Азије и Блиског истока, а преко њих и Африке, са земљама централне и западне Европе. Ова рута је током времена мењала доминантне објекте који су се њоме кретали, као и конкретне државе кроз које је пролазила.¹¹ Термин Балканска рута је у почетку био коришћен искључиво у полицијским и круговима служби безбедности у контексту (двосмерног) шверца дроге и оружја (UNODC 2008). У контексту миграција, иако су кретања, наравно, постојала и раније (Stojić Mitrović and Vilencia, 2019), почиње да се користи у вези са проласком избеглица из Ирака 1997. године (Hameršak et al. 2020), али и људи пореклом из држава бивше Југославије који је напуштају 1990-их година, бежећи од рата и тешке политичке и економске ситуације. Међутим, помињање Балканске руте остаје резервисано за оне којих се она тиче по службеној дужности, полицију, службе безбедности, политичаре и поједине организације цивилног сектора, практично све до 2015. године, када улази у шири јавни дискурс, и то директним преузимањем из секуритарног: некадашњи Фронтекс, а данашња Европска агенција за граничну и обалску стражу, идентификује тзв. западно-балканску миграцијску руту као једну од пет главних миграцијских рута према државама западне и централне Европе, и једну од две копнене.¹²

Године 2015, у медијима се формира специфична слика Балканске руте која постаје стереотип тзв. избегличке/миграцијске кризе: колоне људи које

¹⁰ <https://www.danas.rs/drustvo/vulin-ukoliko-vucic-naredi-vojska-srbije-ce-zatvoriti-drzavnu-granicu/>, приступљено 9. 9. 2021.

¹¹ На пример, Канцеларија УН за дрогу и криминал у извештају из 2008. године идентификује три главна смера „Southern path: Afghanistan → Pakistan/Iran → Turkey → Bulgaria → Former Yugoslav Republic of Macedonia → Kosovo or Albania → Italy. Central (original) path: Afghanistan → Pakistan/Iran → Turkey → Bulgaria → Former Yugoslav Republic of Macedonia or Serbia → Bosnia and Herzegovina → Croatia → Slovenia → Italy. Northern path: Afghanistan → Pakistan/Iran → Turkey → Bulgaria → Romania → Hungary or Ukraine → Slovakia or Poland → Austria or Germany“, (UNODC 2008, 61).

¹² <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/western-balkan-route/>, приступљено 9. 9. 2021.

пешаче ливадама и путевима балканских држава, људи у парковима, препуни вагони, људи који покушавају да уђу у возове итд. Тада долази до једног занимљивог развоја у јавном дискурсу, јер се Балканска рута и екстра легални формализовани миграцијски коридор (Kogovšek Šalomon 2017; Lunaček Brumen i Meh 2017), који је настао крајем лета 2015. и трајао до 7. марта 2016. године, а који је омогућавао међународно усклађен и од стране државних институција организован пријем и транзит од грчко-северномакедонске границе, преко Србије, Хрватске и Словеније до Аустрије и даље (Beznes et al. 2016), практично сажимају у једно. „Дуго лето миграција“ (Kasperek and Speer 2015) у потпуности је усидрило значење Балканске руте на миграцијску руту, и то сведену на једносмерни, брзи транспорт људи преко територија неколико држава. Дискурзивно поистовећивање руте и коридора ишло је до те мере да је са затварањем коридора створена слика да је и Балканска рута затворена, тј. да је споразум између Европске уније и Турске,¹³ који је наступио десет дана касније, 18. марта 2016. године, довео до потпуног прекида миграција из тог смера, па даље копном до централне и западне Европе (Obradovic-Wochnik and Stojic Mitrovic 2016).

У периоду затварања коридора, који је био постепен, и започео већ у новембру 2015. године укидањем права на његово коришћење све већем броју арбитарно одређених категорија његових потенцијалних корисника, а након почетка нове рунде преговора ЕУ и Турске (Beznes et al. 2016, Lunaček Brumen i Meh 2017), наступа нови талас секуритизација на спољним копненим границама Европске уније и између држава на Балканској рути. Овај нови талас секуритизације се манифестује јачом контролом граница, подизањем ограда, повећањем броја граничних служби, увођењем нових технологија (скенери за камионе, инфрацрвене камере, СО2 читачи, повезивање биометријских датотека), употребом паса, дронова, паметних ограда и тако даље. Осим физичких препрека, чији је циљ уопште спречити прелазак граница, за оне који то ипак успеју примењују се праксе попут пушбекова, а то су незаконита враћања, тј. депортације које заобилазе законом дефинисане процедуре, (*Pushback map collective*, 2020), и/или арбитарно затварање и ограничавање слободе кретања. Долази и до промена закона или њихових интерпретација којима се легализују репресивне праксе (Stojić Mitrović et. al. 2020). Све је раширеније ускраћивање права на азил и друге облике заштите, поштравају се кривични законици везани за незаконит улазак и боравак на територији неке земље, па и за пружање помоћи особама чији боравак није правно регулисан (ово представља криминализацију солидарности, Carrera et al. 2018).¹⁴ У наредним годинама, а нарочито

---

¹³ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, приступљено 9. 9. 2021.

¹⁴ Током 2020. и почетком 2021. интензиван је низ истрага о репресивним праксама попут пушбекова у које су уплетене националне полицијске службе (Хрватска <https://www.ombudsman.europa.eu/en/news-document/en/134797>, приступљено 9. 9. 2021, <https://>

од 2018, када Босна и Херцеговина постаје доминантна деоница, Балканска рута опет улази у јавни дискурс (Stojić Mitrović et al. 2020). Сада, међутим, доминирају слике не колона и кретања, једносмерног хипертранзита, већ заглављености, кампова, лоших услова за живот миграната, насиља, присилног кружења (Stojić Mitrović et al. 2020).

Репресија и секуритарне мере, и поред огромних финансијских и технолошких улагања,¹⁵ уз све физичке и правно-административне препреке, не заустављају миграцијска кретања, али утичу на њихову форму. Европски гранични режим осмишљен да спречи миграцијска кретања, заправо их интензивира, али, за разлику од спектакуларизованог коридора из 2015/2016. године, ова кретања су у потпуности илегализована и махом невидљива јавности. Пре свега, долази до пролиферације рута, јер људи покушавају да пронађу путеве који ће их довести до жељене дестинације. Дакле, осим присилног останка, због немогућности наставка пута, доминира и присилно кретање, мењања смера, враћање, кружење, вишеструки преласци граница, тражење нових, често све ризичнијих начина за наставак пута.¹⁶ Зато је технички све теже говорити о Балканској рути, и у академским круговима се говори о Балканском кругу (*Balkan Circuit*, Stojić Mitrović and Vilencia, 2019), који је испресецан променљивим, вишесмерним и често капиларним миграцијским рутама, које су директан производ секуритарних пракси. Циркуларно кретање, које се заснива на сталним покушајима да се пут настави или усидри на одређеној локацији, а гранични режим системом илегалних пушбекова као и легалним депортацијама и премештањима (реадмисија, Даблинска регулација), то не допушта, постаје доминантна карактеристика миграцијских кретања након затварања формализованог коридора. Људи који су стигли у западну и централну Ев-

---

www.coe.int/en/web/commissioner/-/croatian-authorities-must-stop-pushbacks-and-border-violence-and-end-impunity, приступљено 9. 9. 2021, Грчка <https://www.infomigrants.net/en/post/30272/greek-migration-minister-calls-allegations-of-migrant-pushbacks-fake-news>, приступљено 9. 9. 2021.) и Фронтекс (<https://www.politico.eu/article/olaf-opens-investigation-on-frontex-for-allegations-of-pushbacks-and-misconduct/>, приступљено 9. 9. 2021.). Многи елементи репресивног правног оквира које је Мађарска увела су оспорени или су у поступку оспоравања пред различитим инстанцама ЕУ (<https://www.dw.com/en/how-hungary-is-violating-eu-law-on-refugees/a-56503564>, приступљено 9. 9. 2021.). У региону је донето и неколико пресуда којима се потврђује незаконитост пракси које спроводи полиција: Италија (https://www.asgi.it/wp-content/uploads/2021/01/Tribunale-Roma_RG-564202020.pdf приступљено 9. 9. 2021.), Словенија (<https://www.dnevnik.si/1042946947>, приступљено 9. 9. 2021.) и Србија (<https://www.dw.com/sr/no%C4%87-u-%C5%A1umi-kako-su-migranti-oterani-u-bugarsku/a-56261986>, приступљено 9. 9. 2021.).

¹⁵ О значајном повећању буџета Фронтекса видети <https://www.statewatch.org/news/2020/june/eu-frontex-splashes-out-millions-of-euros-for-new-technology-and-equipment/>, приступљено 9. 9. 2021, а о финансирању Србије у 2020. видети <http://europa.rs/serbia-receives-the-third-tranche-of-the-multi-years-2286-mil-eur-grant-from-the-eu-for-reforms-in-the-integrated-border-management-ibm-sector/?lang=en>, приступљено 9. 9. 2021.

¹⁶ <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-54676901>, приступљено 9. 9. 2021.

ропу, бивају враћани у земље Западног Балкана.¹⁷ Одатле могу да покушају поново, или да, након месеци и година проведених покушавајући, одустану.¹⁸ Тако Балканска рута више постаје слепа улица, и, уместо предворја, неко задње двориште Европске уније у које се гурају нежељени мигранти (Стојић Митровић et al. 2020).

Израз „Балканска рута“ је методолошки занимљив из више разлога. Пре свега, упућује на неопходност преласка са методолошког национализма (Wimmer and Glick Shiller 2002, Wimmer and Glick Shiller 2003) као оквира истраживања, на транснационални и регионални. Ово се односи како на саме миграције, тако и на формалне одговоре на њих и јавне дискурсе који се развијају у односу на њих, а који су суштински транснационални и условљени геополитичком ситуацијом. Србија тако постаје само још једна од деоница Балканске руте, а Балканска рута само још један делић трансконтиненталних кретања. Дакле, методолошки фокус у истраживању захтева непрекидну комуникацију између националног, регионалног па и ширег, глобалног оквира. Термин Балканска рута је прешао из једног, уског дискурса, везаног за сектор унутрашњих послова и безбедности, и то као топографска ознака канала којим се врше нелегалне активности, организовани, међународни криминал. Конотације изворног појма пренете су и на миграције, без обзира на међународне споразуме, пре свега везане за институт азила, или национално законодавство, које, на пример, незаконит прелазак границе не третира као кривично дело, већ као прекршај. Балканска рута тако не само да репродукује, већ и продубљује појаву, која се у академским круговима назива кримиграцијом, а представља перцепцију и третман миграција кроз призму пре свега кривичних законских одређења (Stumpf 2006, Franko 2020).¹⁹ Ово поставља још један методолошки захтев, дефракцију миграција од доминирајућег кривичног оквира. Најзад, Балканска рута, како је изворно дефинисана и како се данас користи, дефинисана је евроцентрично, као један од путева који воде ка западној и централној Европи. Геополитички аспект, са мрежама моћи и асиметријом утицаја центра и периферије, представља изузетно важан део контекста. Указује на то да наизглед технички, географски изрази нису аисторични и политички неутрални, већ имају изразиту темпоралну димензију и обликовани су геополитичком ситуацијом.

¹⁷ <https://eu.boell.org/en/2020/09/30/insights-serbia-buffer-zone-eus-illegal-pushback-policy#:~:text=At%20the%20same%20time%2C%20UNHCR,monitoring%20pushbacks%20in%20spring%202016>, приступљено 9. 9. 2021.

¹⁸ <https://serbia.iom.int/sites/default/files/publications/documents/SEIA%20Report%20Eng.pdf>, приступљено 9. 9. 2021.

¹⁹ У последње време се све више пише о утицају лобија секуритарних индустрија на представљање миграција као опасности; најновији у низу извештаја видети на: <https://corporateeurope.org/en/lobbying-fortress-europe>, приступљено 9. 9. 2021.

2.3. Србија као балканска „астида“ Европe

Србија је постепено интегрисана у ЕУ режим граничне контроле од почетка 2000-их, кроз два свеобухватна регионална политичка оквира, Процес стабилизације и придруживања (САП) и Процес приступања ЕУ, које је формулисала, усмерила и надгледала ЕУ. Ови процеси су заједно, а уз помоћ конкретних политичких инструмената, као што су процес либерализације визног режима, регионална полицијска сарадња и сарадња са Фронтексом, коју ЕУ издашно финансијски, административно и технички подржава, резултирала значајним променама у законодавству, структури и организацији надлежних институција, као и званичном и јавном дискурсу о миграцијама. „Хармонизација“ националног законодавства са европским је дуготрајан процес који пролази кроз многе узастопне фазе: када се постигну циљеви из једне фазе, држава улази у другу фазу. Србија је постала „потенцијални кандидат“ 2000. године, званично је ушла у Процес стабилизације и придруживања 2003. године (Споразум о стабилизацији и придруживању ступио је на снагу 2013. године), пријавила се за чланство у ЕУ 2009. године, постала држава кандидат за чланство у ЕУ 2012. године и тако ушла у преговоре о приступању ЕУ, што је процес који још увек траје. Преговори се изводе у формату „отварања“ и „затварања“ поглавља, неопходних институционалних трансформација окупљених под заједничким именитељем (финансијска контрола, правда, слобода и сигурност, наука и истраживање, итд.). Србија је отворила прва два поглавља у децембру 2015. Иницијално отварање преговарачких поглавља и управљање миграцијама у 2015. години је министар спољних послова Србије довео у директну везу: „[...] нама [је] за отварање једног поглавља потребно доношење акционог плана за решавање мигрантске кризе, што ми и радимо, а сама ЕУ нема такав план.“²⁰

Регион Западног Балкана, и Србија у њему, заједно са другим државама источне Европе, већ је од 1998. године био замишљен као „тампон зона“ ЕУ. Наиме, током аустријског председавања Већем ЕУ, представљен је нацрт стратегије о имиграцији и азилној политици,²¹ где је у тачки 60 предложено да се модел „тврђаве Европе“ замени моделом концентричних кругова миграцијске контроле: први круг чиниле би државе Шенгена, други круг њихови суседи, који би били постепено укључивани визном контролом и политиком реадмисије, трећи круг чинио би регион Заједнице независних

²⁰ „Србија је укљештена између групе земаља које чине ЕУ и Шенгенског простора. Такозвана „западнобалканска рута“ водила је до сада преко Србије. Не може се криза миграција преломити на Србији, Македонији или некој другој земљи Западног Балкана. Колико су двоструки стандарди, може се видети из чињенице да је нама за отварање једног поглавља потребно доношење акционог плана за решавање мигрантске кризе, што ми и радимо, а сама ЕУ нема такав план.“ <https://beta.rs/vesti/politika-vesti-srbija/12410-dacic-uslov-za-otvaranje-poglavlja-akcioni-plan-za-izbeglice--a-sama-eu-ga-nema>, приступљено 9. 9. 2021.

²¹ <https://www.statewatch.org/media/documents/e-library/1998-9809-strategy-paper-immigration-asylum.pdf>, приступљено 9. 9. 2021.

држава, Турска и северноафричке земље, које би се концентрисале првенствено на транзитне провере и борбу против мрежа кријумчара, док би се четврти круг, Блиски исток, Кина и црна Африка (*black Africa*), концентрисао на елиминацију *push* фактора. Иако је овај нацрт, са овако експлицитно формулисаном идејом центра који ангажовањем периферије и то схваћене географски прилично широко треба по сваку цену заштитити од нежељених миграција, изазвао толико контроверзи да га се ЕУ у једном тренутку и одрекла, многи принципи који су у њему формулисани постају део Акционог плана ЕУ о илегалној имиграцији из 2002. године (Hayes and Vermeulen 2012, 14).²² Овај Акциони план је предвиђао финансирање миграцијских контрола у земљама порекла миграната у погледу опреме, експертизе, али и азилне инфраструктуре, инфраструктуре за узимање биометријских података (локалног становништва и миграната), пријемних центара за нерегуларне мигранте у транзитним земљама, као и „кампања за подизање свести“ за будуће „илегалне“ емигранте (*Ibid*, наводници у оригиналу). Поред овога, овај Акциони план је унео клаузулу тзв. управљања миграцијама у споразуме ЕУ са трећим државама, а како би се сарадња осигурала, коришћен је модел помоћ–за–трговину (*aid-and-trade*), при чему је Европска комисија отпочела финансирање припрема за сарадњу са трећим државама у области миграција из буџета за развој (*Ibid*). Ове идеје су формализоване као тзв. глобални приступ миграцији ЕУ из 2005. године (у 2011. преформулисан као *Global Approach to Migration and Mobility*)²³ (Hamersšak et al. 2020). Нови тзв. Пакт о азилу и миграцијама екстернализацију подиже на још виши ниво. „Порука је јасна: да би политика азила и миграција ЕУ функционисала, владе других држава, а не држава чланица ЕУ, треба да ураде више“, формулише се у анализи Европског савета за избеглице и прогнане (*ECRE* 2021: 1). У таквој констелацији односа центра и периферије развија се и миграцијска политика Србије.

Миграције су од почетка биле у центру „приближавања Србије ЕУ“. На самиту у Солуну 2003. године, Србија се обавезала да ће променити законодавни и институционални оквир којим се уређују питања азила и миграција, до чега *de facto* долази тек неколико година касније, пре свега ступањем на снагу Закона о азилу из 2007. године и Закона о странцима из 2008, који су уведени у оквиру процеса визне либерализације са ЕУ (за преглед законских и институционалних промена у области миграција видети Јелачић 2016, Грујичић и Теодоровић 2019, Стојић Митровић 2020, Сандић 2020). Формирање националног азилног система заснованог на Женевској конвенцији о статусу избеглица из 1951. и Њујоршком протоколу из 1967. представља важан корак ка усаглашавању српске миграцијске политике и

²² https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/facilitation-irregular-migration_en, приступљено 9. 9. 2021.

²³ https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/global-approach-migration-and_en, приступљено 9. 9. 2021.

праксе према странцима из тзв. трећих држава са релевантним оквиром у ЕУ, али и таутолошки даје основ да се формално Србија третира од стране ЕУ чланица као сигурна држава порекла и транзита, јер поседује институционални систем заштите заснован на ова два акта. Контрола кретања и обавеза реадмисије српских држављана биле су у фокусу све до 2015. године. „Ефикасно управљање миграцијама” 2015. године изједначено је са хипербрзим транзитом.²⁴ То је истицано као показатељ да Србија може да буде „поуздан партнер ЕУ” и заиста је омогућило бржу интеграцију у европски гранични режим, тј. приступ финансијским и другим средствима неопходним за развој тзв. интегрисаног управљања границом и бољу полицијску сарадњу (Stojić Mitrović et al. 2020: 43–44). Отворени секуритарни заокрет у 2016. години пружио је оквир за демонстрирање способности српске државе да „заштити границе Европе“ и послужио као повод за нове промене законодавства везаних за миграције, пре свега Кривичног законика у 2016. години и Закона о азилу и привременој заштити, као и Закона о странцима 2018. године (Stojić Mitrović et al. 2020: 49). Последња у низу законских и институционалних промена је усвајање Закона о потврђивању споразума о статусу између Републике Србије и Европске уније о акцијама које спроводи Европска агенција за граничну и обалску стражу у Републици Србији из 2021. године.

3. ЉУДИ НА ПУТУ

3.1. *Маргинализација, инвизибилизација и фикција нейрисџујања територији*

Особе на које се односе најрестриктивније миграцијске политике потичу из оних земаља, које се дуго низ година сусрећу са дубоким економским, политичким и друштвеним проблемима. Међутим, кретање, а нарочито легализација боравка, постаје све тежа за све већи део човечанства. Поступним укидањем легалних начина путовања и многих типова виза, као што су за сезонски рад, образовање, лечење и сл., практично једина отворена врата за улазак и легализацију боравка представља добијање азила и/или других облика заштите (привремену заштиту, супсидијарну заштиту, толерисани боравак, привремени боравак из хуманитарних разлога, привремени боравак странца за ког се претпоставља да је жртва трговине људима, привремени боравак за жртве трговине људима и друге, видети Сандић 2019). Сви ови облици заштите претпостављају да се особа прво појавила на територији неке државе и онда затражи-

²⁴ <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-sa-merkel-u-berlnu/27230665.html>, приступљено 9. 9. 2021.

ла заштиту. Начин на који је особа ушла у државу нема (одн. не би требало да има) утицаја на исход процедуре.²⁵ Док процедура траје, особа има право на боравак у држави у којој је затражила заштиту. Међутим, и приступ систему заштите постаје све селективнији, и државе, које су деценијама фигурирале као пожељне државе пријема, због развијених система заштите заснованих на Женевској конвенцији о статусу избеглица из 1951. и Њујоршком протоколу из 1967, као и могућности за запослење, на разне начине искључују особе које му могу приступити. Тако начин доласка (Аустралија је радикални пример „одвраћања” особа које су незаконито а нарочито ако су незаконито морским путем, дошле до њене територије, Pickering and Weber 2014), пут доласка (принцип тзв. сигурне државе транзита, у пракси доводи до одбацавања захтев за азил без испитивања основаности истог, јер се сматра да је особа могла затражити азил у држави кроз коју је прошла на свом путу, Collinson 1996) а нарочито држава порекла (тзв. сигурне државе порекла, тј. државе за које се на основу правног стања, примене прописа и општих политичких околности сматра да у њима не постоје дела прогањања, односно, да и саме могу пружити заштиту на својој територији; „филтрирање” и принцип „хот-спотова” представљају радикалне примере примене националног кључа за аутоматско одбијање приступа заштити)²⁶ користе се као основе за искључивање. Инвентивност држава у овом погледу је велика. Недавно је пажњу јавности привукао пример Данске, која је одлучила да уместо сигурне државе порекла примени принцип сигурног региона порекла, и по том основу врати оне сиријске избеглице које су из ширег рејона Дамаска.²⁷ У окружењу, Мађарска је од 2016. увела низ закона којима се по аутоматизму ускраћује право на азил (видети Stojić Mitrović et al. 2020: 31–33), међутим, многи од њих оспорени су пред Судом правде ЕУ.²⁸

---

²⁵ Члан 31 Женевске конвенције о статусу избеглица из 1951. експлицитно наводи: „1. Државе уговорнице неће изрећи казне због незаконитог уласка или боравака на својем подручју избјеглицама које су дошле изравно с подручја гдје је угрожен њихов живот или слобода у смислу чланка 1, а ушле су или се налазе на њеном подручју без дозволе и при том су се без одгоде јавиле властима, те предочиле ваљане разлоге свог незаконитог уласка или боравака. 2. Државе уговорнице неће ограничити кретање ових избјеглица, осим ако је то неопходно. Та ће се ограничења примјењивати док се њихов статус у земљи не одобри или док не буду прихваћене у некој другој земљи. Државе уговорнице дат ће избјеглицама разуман рок и све потребне олакшице како би биле прихваћене у другој земљи.“ https://www.unhcr.org/hr/wp-content/uploads/sites/19/2018/11/konvencija_1951.pdf, приступљено 9. 9. 2021.

²⁶ https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/hotspot-approach_en, приступљено 9. 9. 2021.

²⁷ <https://www.ecre.org/denmark-authorities-widen-the-areas-of-syria-considered-safe-for-return-to-include-greater-damascus/>, приступљено 9. 9. 2021.

²⁸ <https://www.reuters.com/article/us-eu-immigration-court-hungary-idUSKBN28R1AN>, приступљено 9. 9. 2021.

Уз поменуте физичке препреке („паметне“ оградe,²⁹ употреба дрoновa „да глeдaју избeглицe кaкo умиру“,³⁰ плутaјућих прeпрeкa нa мoру,³¹ мaшинa зa прaвљeњe тaлaсa³²), илeгaлнe пушбeкoвe, екстeрнaлизaцију грaничнe кoнтрoлe, трaнсфoрмaциjа мигрaцијских рeжимa имa кoмплeкснe пoслeдицe. Прe свeгa, oнeмoгућaвaњeм прoфeсиoнaлнe и других oбликa мoбилнoсти, мигрaцијe, сa циљeм кoнaчнoг нaстaњeњa, пoстaју дoминaнтнa фoрмa крeтaњa зa свe вeћи брoј људи. Смaњeњe лeгaлних путeвa зa крeтaњe дoвoди дo пoвeћaњa пoкушaјa крeтaњa мимo пoстoјeћих рeгулaциjа. Oстaвљaњe инститyцијe aзилa и других oбликa зaштитe кaо прaктичнo јeдинoг нaчинa зa рeгулaризaцију бoрaвкa пoдривa пoстoјeћe систeмe aзилa кoји нe мoгу дa прoцeсуирaју свe зaхтeвe. Тaкoђe, примeтaн јe трeнд дa свe чeшћe прeвaгy дoбијaју приврeмeни oблик зaштитe, кoји имaју рoк и услoвe трaјaњa. Илeгaлизaциjа, кaо и нeмoгућнoст лeгaлизaцијe стaтyсa oсoбa кoјe *de facto* бoрaвe нa нeкoј тeритoрији чини тe oсoбe нe сaмo искључeним из систeмa, вeћ у свaкoм трeнyткy мoгу изгубити свe штo сy пoстиглe упркoс свим oгрaничeњимa, oд пoзитивних пoмaкa у лaбиринтимa aдминистрaцијe дo сoцијaлних oднoсa, прoстим чинoм дeпoртaцијe, уклaњaњeм сa тeритoријe (De Genova 2002).

Фикциjа нeприступaњa тeритoрији, кoјa сe кoристи дa сe људимa ускрaти иницијaлнo прaвo нa aзил и oпрaвдa aутoмaтскa илeгaлнa дeпoртaциjа, прeнoси сe и нa ситyацијe кaдa људи у дужeм врeмeнскoм пeриoду *de facto* бoрaвe нa нeкoј тeритoрији: њихoв физички бoрaвaк, чaк и уз пaрцијaлнy укључeнoст у eлeмeнтe систeмa кoји сe пeрципирaју кaо oснoвни кaнaли интeгрaцијe, кaо штo сy, прe свeгa, oбрaзoвни систeм и тржиштe рaдa, oстaјe aдминистрaтивнo нeпрeпoзнaт, у сивим зoнaмa рaзличитих oбликa тзв. тoлeрисaнoг присуствa. Другим рeчимa, грaнични рeжими свe интeнзивнијe прoизвoдe присилнa и/или илeгaлнa крeтaњa и присилнe и/или илeгaлнe бoрaвкe, a зaштитa и лeгaлни стaтyс пoстaју привилeгијa уместo прaвa.

Oвaј систeм рaдикaлнoг искључивaњa и ускрaћивaњa приступa прaвимa нa oснoву пoрeклa, нaјчeшћe нe дискриминишe измeђу рaзличитих дeмoгрaфских грyпa. Жeнe, дeцa, стaри, бoлeсни, пoдјeднaкo сy искључeни, мaргинaлизoвaни, зaтвoрeни нa нeoдрeђeнo пo кaмпoвимa, или унутaр грaницa јeднe или чaк и вишe држaвa, кoјe читaвe, сaмe или кoлeктивнo, пoчињу дa служe кaо прoстoри зaтвaрaњa, излoжeни нaсилy службeникa, oстaвљeни дa сe смрзну или утoпe, нaмeрнo пoдвргaвaни илeгaлним дeпoртaцијaмa, кaжњaвaни збoг пoкушaјa дa прoмeнe живoт. Иaкo пoстoјe извeснe рaзли-

²⁹ <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-fence-idUSKBN1692MH>, приступљeнo 9. 9. 2021.

³⁰ <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/aug/06/drones-refugees-drown-in-humanity-border-enforcement>, приступљeнo 9. 9. 2021.

³¹ <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-greece-barrier/greece-wants-floating-fence-to-keep-migrants-out-idUSKBN1ZT0W5>, приступљeнo 9. 9. 2021.

³² <https://www.businessinsider.com/uk-wave-machines-migrant-boats-from-crossing-english-channel-2020-10>, приступљeнo 9. 9. 2021.

ке у третману, оне су више ситуационе и козметичке, него системске. Као што је формулисала једна сарадница: „Главни проблем деце миграната није што су деца, него што су мигранти.“³³ Без статуса, где систем стално даје до знања да се боравак толерише, али и да се сваког тренутка може прекинути, живот деце остаје на маргини друштва, у перманентном ванредном стању.

3.2. *Заштитна малолетних миграната*

Важећим Законом о азилу и привременој заштити³⁴ из 2018. године у члану 2 објашњени су следећи појмови:

„**Азил** је право на боравак и заштиту које има странац којем је, одлуком надлежног органа, одобрено право на уточиште или супсидијарну заштиту; **избеглица** је странац који се због оправданог страха од прогона због своје расе, пола, језика, вероисповести, националне припадности или припадности одређеној друштвеној групи или због својих политичких уверења не налази у држави свог порекла и није у могућности или због тог страха не жели да се стави под заштиту те државе, као и лице без држављанства које се налази изван државе свог уобичајеног боравишта и које не може или због тог страха не жели да се врати у ту државу; **право на уточиште** је право на боравак и заштиту које се даје избеглици на територији Републике Србије за кога надлежни орган утврди да оправдано страхује од прогона у држави порекла или држави уобичајеног боравишта; **супсидијарна заштита** је заштита коју Република Србија одобрава странцу који би у случају повратка у државу порекла или државу уобичајеног боравишта био изложен трпљењу озбиљне неправде и који не може или који се због такве опасности не жели ставити под заштиту те државе, у складу са чланом 25. овог закона; **привремена заштита** је заштита која се одобрава одлуком Владе у случају масовног прилива расељених лица која се не могу вратити у државу свог порекла или државу уобичајеног боравишта, у складу са чланом 74. овог закона.“

Поред овога, Закон о странцима³⁵ из 2018. године у члану 124 реферише на тзв. толерисано присуство: „Влада ће, на предлог министра унутрашњих послова, у случају утврђивања посебних околности које се односе на незаконито присуство већег броја страних држављана на територији Републике Србије, а које није могуће вратити у земљу порекла због примене принципа забране враћања или који не могу да напусте Републику Србију због околности које не зависе од њих, донети уредбу којом се уређује њихо-

³³ Сви подаци добијени разговорима и преписком су у потпуности анонимизовани у складу са Етичким кодексом Етнографског института САНУ, https://etno-institut.co.rs/storage/389/5f33deefc1cef_eticki-kodeks-srpski-SKENIRANO.pdf, приступљено 9. 9. 2021.

³⁴ <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-azilu-i-privremenoj-zastiti.html>, приступљено 9. 9. 2021.

³⁵ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o-strancima.html, приступљено 9. 9. 2021.

во толерисано присуство на територији Републике Србије са ограниченим роком примене.“

Иако је кроз Србију од 2008. године до данас, како показују службене статистике, преко 700.000 људи регистровано да је изразило намеру да затражи азил, од априла 2008. године, до краја 2020. одобрено је мање од 200 захтева за азил, као и мање од 200 других облика заштите (БЦЉП 2020: 17).³⁶ У јануару 2021. године, и поред хиљада људи који су ушли у земљу, поднето је само 16 захтева за азил.³⁷ Примена Закона о азилу из 2007.³⁸ се од почетка сретала са читавим низом проблема на свим инстанцама, од проблема са препознавањем изражавања намере да се затражи заштита, преко службене регистрације, формалног подношења захтева, до широке и неконзистентне примене концепта тзв. сигурне треће земље и обуставе поступака из разлога напуштања државе (БЦЉП 2014), а на сличне препреке наилази и данашња примена Закона о азилу и привременој заштити³⁹ из 2018. (БЦЉП 2020). Највећи број особа које бораве у Србији нема регулисан правни статус и налази се у административном лимбу.⁴⁰ У политичком дискурсу често се истиче да се њихово присуство толерише.⁴¹ Иако Србија није намеравана земља дестинације, приметно је да званичници и надлежне институције у јавним обраћањима умањују свој утицај на положај миграната и главне разлоге пребацују на саме мигранте: „не желе да се региструју“,⁴² „не желе да остану у Србији“,⁴³ „не желе да се сместе у центре“,⁴⁴ итд. Према речима једне

³⁶ Број људи који је учествовао у транзитним миграцијама кроз Србију у овом периоду је непознат, због самог начина кретања. Зато се у статистикама обрађују подаци о особама које су изразиле намеру да траже азил као и о особама које су легалним каналима, рeадмисијом, ушле или напустиле земљу. Све остале цифре, као што су тзв. одвраћања са граница, или илегалне депортације, представљају процене. Неке организације, као што је УНХЦР али и мање невладине организације, пре свега окупљене у иницијативу *Border violence monitoring network*, редовно, обично месечно, објављују податке који бацају извесно светло и на овај тип кретања. Видети више на: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/85373>, приступљено 9. 9. 2021, и <https://www.borderviolence.eu/wp-content/uploads/BVMN-Monthly-Report-February-2021.pdf>, приступљено 9. 9. 2021.

³⁷ https://rs.n1info.com/vesti/vakcinisan-prvi-trazilac-azila-u-srbiji-poreklom-iz-burundi-ja/?fbclid=IwAR2ZYyjixA66nSLVa85umZD_Jegp4vajYYXOwGp9Jau1aDaOajXK4pm_5Mw, приступљено 9. 9. 2021.

³⁸ http://azil.rs/azil_novi/wp-content/uploads/2017/02/Zakon-o-azilu.pdf, приступљено 9. 9. 2021.

³⁹ <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-azilu-i-privremenoj-zastiti.html>, приступљено 9. 9. 2021.

⁴⁰ <https://www.slobodnaevropa.org/a/ministarstvo-odbrane-srbije-zica-ogradjivanje-centara-za-migrante/30623767.html>, приступљено 9. 9. 2021.

⁴¹ <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-55091114>, приступљено 9. 9. 2021.

⁴² <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/cucic-imamo-kapaciteta-za-migrante-ali-neki-ne-zele-da-se-registruju/cfwhsy6>, приступљено 9. 9. 2021.

⁴³ <http://www.politika.co.rs/sr/clanak/379500/Vulin-Migranti-ne-zele-da-ostanu-u-Srbiji>, приступљено 9. 9. 2021.

⁴⁴ <https://beta.rs/vesti/202-drustvo-migranti/57198-ivanisevic-migranti-ne-zele-u-izbeglicke-centre>, приступљено 9. 9. 2021.

саговорнице: „То што су људи приморани да остану у Србији не значи и да су добродошли, нити да постоје начини да легализују свој боравак. Последице које ово има и на илегаллизоване особе и на друштво у целини тешко да се могу оценити као позитивне.”

Положај малолетника регулисан је Законом о азилу и привременој заштити⁴⁵ 2018: „[...] **малолетно лице** је странац који није навршио 18 година живота; **малолетно лице без пратње** је странац који није навршио 18 година живота и који приликом уласка у Републику Србију нема пратњу родитеља или старатеља, нити одрасле особе која је одговорна за њега или који је након уласка у Републику Србију остао без пратње родитеља или старатеља или пратње одрасле особе која је одговорна за њега; малолетно лице одвојено од родитеља је странац који није навршио 18 година живота и који приликом уласка у Републику Србију нема пратњу родитеља или старатеља, нити одрасле особе која је одговорна за њега или који је након уласка у Републику Србију остао без пратње родитеља или старатеља или пратње одрасле особе која је одговорна за њега, али не нужно и без пратње других рођака, а на које се примењују одредбе овог закона које се односе на малолетно лице без пратње.“

Према Закону о странцима⁴⁶ из 2018, малолетници се сматрају посебно угроженим лицима. Члан 3 наводи:

„[...] **посебно угрожена лица** су: особе са инвалидитетом, старија лица, труднице, самохрани родитељи малолетне деце, жртве мучења, силовања или неког другог облика тешког насиља (укључујући и насиље у породици и партнерским односима које може бити узроковано полом, родом, сексуалном оријентацијом и родним идентитетом), жртве трговине људима, особе које се у својој земљи порекла суочавају са опасношћу од мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања због своје сексуалне оријентације или родног идентитета, малолетници и малолетници без пратње.”

Закон о азилу и привременој заштити⁴⁷ из 2018. дефинише основне концепте и процедуре у вези са третманом малолетника, при чему је основна линија разликовања поткатегија шире административне категорије малолетника базирана на начину путовања/боравка: да ли су деца у пратњи родитеља или старатеља или не. Намеру да тражи азил у име малолетног лица изражава родитељ или старатељ, а они у његово име подносе и захтев за азил. Међутим, малолетном лицу без пратње орган старатељства, у складу са законом, одређује привременог старатеља. Старатељ мора да присуствује свим корацима у вези са азилном процедуром а неке кораке може да

⁴⁵ <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-azilu-i-privremenoj-zastiti.html>, приступљено 9. 9. 2021.

⁴⁶ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_strancima.html, приступљено 9. 9. 2021.

⁴⁷ <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-azilu-i-privremenoj-zastiti.html>, приступљено 9. 9. 2021.

предузме и сам старатељ. Деца без пратње могу бити смештена у центрима за азил и другим објектима, као и установи социјалне заштите и код другог пружаоца услуге смештаја,⁴⁸ или у другој породици.

Извештаји домаћих и међународних организација цивилног сектора идентификују читав спектар проблема који се јављају на свим нивоима постојећег система заштите малолетника, од препознавања малолетника, препознавања намере да се затражи азил (БЦЉП 2020: 102 и даље), додељивања старатеља,⁴⁹ спровођења азилне процедуре (БЦЉП 2020: 102 и даље), раздвајања браће и сестара,⁵⁰ приступа лекару,⁵¹ образовном систему,⁵² заштити од насиља, радне и сексуалне експлоатације и тако даље. Постоје две групе проблема, једна која произилази из самог система заштите малолетника и друга која произилази из миграцијске праксе⁵³ и система заштите миграната, односно, постојеће праксе игнорисања присуства и других облика репресије којој су подвргнути.⁵⁴ Одредбе Породичног закона⁵⁵ из 2015, којима се уређује положај малолетника, могу се примењивати тек када деца приступе систему заштите. То је, поред маргинализације и инвизибилизације, коју деца мигранти деле са другим маргинализованим групама, у директној колизији са миграцијским режимом који на све начине редукује приступ територији и легалним статусима, нарочито трајним, те кроз фикцију неприступања територији редукује и приступ системима заштите. Дискриминаторни и репресивни миграцијски режим не нестаје у контакту с децом, већ се и кроз њега репродукује.

⁴⁸ <https://jrs.rs/en/projekti/integration-house-for-vulnerable-groups-of-refugees/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁴⁹ <https://www.azilsrbija.rs/wp-content/uploads/2021/01/Brief-2019-Starateljstvo.pdf>, приступљено 9. 9. 2021.

<https://ideje.rs/wp-content/uploads/2020/07/Prirucnik-za-rad-staratelja.pdf>, приступљено 9. 9. 2021.

⁵⁰ <https://www.azilsrbija.rs/wp-content/uploads/2021/01/Brief-2018-Smestaj-maloletnika.pdf>, приступљено 9. 9. 2021.

⁵¹ <https://www.unicef.org/serbia/en/reports/strengthening-refugee-and-migrant-childrens-health-status>, приступљено 9. 9. 2021.

⁵² <https://www.azilsrbija.rs/migracije-i-obrazovanje-izazovi-integracije-dece-migranata-azilanata-u-obrazovni-sistem-u-republici-srbiji/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁵³ <http://www.crpc.rs/wp-content/uploads/2021/02/Booklet-ENG.pdf>, приступљено 9. 9. 2021, <http://www.crpc.rs/wp-content/uploads/2021/02/Game-People-Handbook.pdf>, приступљено 9. 9. 2021,

<http://atina.org.rs/sites/default/files/Nasilje%20nad%20C5%BEenama%20i%20devoj%20C4%8Dicama%20u%20migrantskoj%20populaciji%20u%20Srbiji.pdf>, приступљено 9. 9. 2021.

⁵⁴ <https://www.azilsrbija.rs/status-and-position-of-unaccompanied-minors-migrants-in-serbia-in-2018/>, приступљено 9. 9. 2021,

http://azil.rs/azil_novi/wp-content/uploads/2017/06/Polozaj-neprecene-i-razdvojene-dece-izbeglica.pdf приступљено 9. 9. 2021, <https://www.mapsimages.com/works/unaccompanied-minors-serbia/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁵⁵ https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html, приступљено 9. 9. 2021.

3.3. Неки примери постојања са децом мигрантима у Србији

Систем заштите малолетних миграната наилази на проблеме на свим инстанцама и међу свим актерима, од полиције, преко Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије, центара за социјални рад, судства, организација невладиног сектора, до старатеља, били они родитељи или не. Такође, постоје и спорадични медијски пропраћени примери успешне заштите и интеграције.

3.3.1. Дете које није

„Како N1 сазнаје, шеснаестогодишњи мигрант, који је један од осумњичених за убиство мигранта из Авганистана у среду увече у центру Београду, убијен је код избегличког кампа у Крњачи. Он је задобио више убода ножем у груди и стомак. Сумња се да је у питању освета Авганистанаца блиских мигранту који је синоћ убијен у Карађорђевој улици.“⁵⁶ Реч је била о сукобу кријумчарских кланова у које је малолетник био увучен. „Према сазнањима телевизије N1, имао је 13 година 2016, када су му талибани забранили да се школује и покушали да га регрутују. Отишао је из Авганистана, без породице и новца. На путу ка Немачкој, радио је физичке послове и плаћао кријумчарима за сваки прелазак границе. Међутим, из Србије није успевао даље. Најпре је био у кампу у Крњачи. Сваки покушај преласка у Европску унију, завршавао се сусретом са хрватском полицијом која га је враћала. У јануару су га српски полицајци одвели код судије за прекршаје у Бачкој Паланци. Иако малолетан, недељама је био у затвору за одрасле у Новом Саду. Од тада, спавао је по београдским улицама и hostelима. Према незваничним сазнањима, да би криминалцима успео да плати за нов покушај преласка границе, почео је да ради управо са кријумчарима.“⁵⁷

Правници Београдског центра за људска права анализирали су случај и представили га у свом годишњем извештају за 2019. годину: „Седамнаестогодишње непраћено дете које је почетком јуна трагично настрадало у Београду доспело је у центар пажње јавности у јануару 2019. године, када је арбитрарно лишено слободе одлуком Прекршајног суда у Бачкој Паланци од јануара 2019. године. Након обављеног разговора с дечаком и након увида у његов предмет, правници БЦЉП-а су утврдили низ неправилности у раду полиције и Суда, због којих су дечаку повређена основна људска права. Пошто га је хрватска полиција вратила на територију РС, његов идентитет и узраст су били погрешно наведени у полицијским и судским списима. У прекршајном поступку покренутом и окончаном истог дана пред Прекр-

⁵⁶ <https://rs.n1info.com/vesti/a489941-ubijen-migrant-koji-je-bio-osumnjicen-za-ubistvo-u-centru-beograda/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁵⁷ <https://rs.n1info.com/vesti/a490593-maloletni-migranti-bez-adekvatne-zastite-lak-plen-za-trgovce-ljudima/>, приступљено 9. 9. 2021.

шајним судом у Бачкој Паланци, поступајући судија је, без ангажовања преводиоца, у образложењу пресуде навео да се дете одриче права на жалбу. Након тога је донео решење којим је изречену новчану казну заменио казном десетодневног затвора. До замене новчане казне казном затвора детету, противно Закону о прекршајима, дошло је управо због погрешно утврђеног узраста од стране полицијских службеника. С обзиром да није познавао језик прекршајног поступка (српски), а да му није био обезбеђен преводилац за паштунски језик, дечак није разумео да је његов идентитет погрешно утврђен. Поред тога, није схватио да се против њега водио прекршајни поступак, нити је разумео које му се дело стављало на терет и која је права имао у том прекршајном поступку. Дечаку није било обезбеђено ни право на делотворан правни лек. Наиме, иако није познавао језик поступка, у пресуди је наведено да је пресуда окривљеном *усмено саопишћена* (курзив наш), да је дато кратко образложење пресуде и упутство о правном леку. Такође, наведено је да му је уручен препис изреке пресуде, да дечак није тражио писмени отправак пресуде и да се *одриче њега на жалбу* (курзив наш). Према томе, дечаку је било ускраћено право на правично суђење, право да на језику који разуме буде обавештен о природи и разлозима дела за које се терети, као и о доказима прикупљеним против њега, право на једнаку заштиту права и на правно средство. Такође, није имао право на браниоца, односно правну помоћ, било му је ускраћено право на неповредивост физичког и психичког интегритета и право на слободу и безбедност личности у вези с посебним правима детета. Надлежни органи би овај случај морали да схвате као упозорење и да уложе додатне напоре да непхрањеној и раздвојеној деци омогуће бар минимум процесних гаранција“ (БЦЉП 2019: 111–112).

3.3.2. (Не)видљиво насиље

У ноћи између 11. и 12. маја 2020. године у Центру за азил у Боговађи догодио се инцидент у ком су радници обезбеђења овог центра, физички и вербално злостављали малолетнике без пратње који су тамо смештени. Би-Би-Си (BBC) на српском описује почетак видео снимка који је нашао пут до јавности: „Колико шамара ти треба да попијеш? Кол’ко шамара, кол’ко? Шта је?“, чује се како бесно виче одрасли мушкарац док шаком у главу и палицом у тело удара од њега ситнијег и збуњеног тинејџера који не пружа отпор, гурајући га у спаваоницу. Пар дечакових вршњака непомично седи на суседним креветима посматрајући како мушкарац, припадник обезбеђења, виче и удара га уносећи му се у лице. Дечак, седајући на кревет, диже руке изнад себе у покушају да се заштити од шамара и удараца. Други, нешто крупнији мушкарац, подиже и бацује дрвену столицу, као да ће је употребити онако како његов колега користи палицу. „Само још једном да видим неког“, претећим тоном виче први мушкарац и уз псовке наређује дечацима да иду на спавање.⁵⁸

⁵⁸ <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-53197198>, приступљено 9. 9. 2021.

Овај инцидент десио се на самом крају периода тоталног затварања миграната у кампове, који је почео пре увођења ванредног стања, оправдаван догађајима са грчко-турске границе поменутих на почетку текста, када су полицијске јединице сакупљале мигранте са улица и одводиле их у кампове, како о томе извештавају невладине организације.⁵⁹ Одмах након проглашења ванредног стања 15. марта, влада 16. марта 2020. доноси Одлуку о привременом ограничавању кретања тражилаца азила и ирегуларних миграната смештених у центрима за азил и прихватним центрима у Републици Србији.⁶⁰ На тај начин се практично апсолутно илегализовао боравак ван система центара.⁶¹ У претрпаним камповима, без довољно хране, хигијенских потрепштина, окружени наоружаном војском, полицијом и оградама, мигранти чекају слободу.⁶² У неколико наврата долазило је до тензија у камповима које су резултирале репресивном интервенцијом полиције.⁶³ Међутим, иако одмах по престанку ванредног стања, 6. маја 2020, престаје да важи и одлука по којој су затворени, министар здравља доноси 7. маја наредбу о ограничењу кретања на прилазима отвореном простору и објектима прихватних центара за мигранте и центара за азил.⁶⁴ Тек након покретања иницијативе Уставном суду за оцену уставности и законитости ове наредбе, она престаје да важи 14. маја 2020 (БЦЉП 2020, 89).

Током овог периода, не само да је био онемогућен излазак из центара, већ и улазак у центре, те тако и мониторинг. Захваљујући томе што су радници невладиног сектора успели да одрже контакте са малолетницима, видео запис је доспео у јавност. Заштитник грађана је затражио истрагу:

„Заштитник грађана саопштио је да је утврдио да Центар за азил у Боговађи и центар за социјални рад надлежан за општине Љиг, Лајковац и Мионица нису предузели потребне мере поводом физичког насиља радника обезбеђења над малолетним мигрантима у том центру. Заштитник грађана

⁵⁹ <https://reliefweb.int/report/serbia/unhcr-serbia-update-february-2020>, приступљено 9. 9. 2021, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/75271.pdf>, приступљено 9. 9. 2021, https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/10/Deprivation-of-liberty-of-refugees-asylum-seekers-and-migrants-in-the-Republic-of-Serbia..._final-ENG-1.pdf, приступљено 9. 9. 2021.

⁶⁰ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2020/32/1/reg>, приступљено 9. 9. 2021.

⁶¹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/migrantski-kampovi-srbija-korona-virus/30518141.html>, приступљено 9. 9. 2021.

⁶² <https://www.slobodnaevropa.org/a/izbeglice-migranti-balkanska-ruta-koronavirus/30594672.html>, приступљено 9. 9. 2021.

⁶³ <http://www.mod.gov.rs/lat/15887/ministar-vulin-svi-migranti-koji-trenutno-borave-u-srbiji-moraju-da-postuju-nasu-zemlju-i-nase-zakone-15887>, приступљено 9. 9. 2021, https://twitter.com/APC_CZA/status/1248631833975296003?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1248648904247312386%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es2_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.bbc.com%2Fserbian%2Flat%2Fsrbija-52524776, приступљено 9. 9. 2021.

⁶⁴ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/naredba/2020/66/2/reg>, приступљено 9. 9. 2021.

је додао да је од Министарства унутрашњих послова тражио да утврде све околности случаја у којима је обезбеђење напало малолетника.⁶⁵

Против радника је поднета кривична пријава⁶⁶ а један је добио отказ.⁶⁷

Осим о функционисању система заштите, овај инцидент покреће питања и о насиљу које остаје невидљиво.

3.3.3. „Њих хоћемо“

За дечака Фархада Нурија српска јавност је сазнала 2017. године када је организовао хуманитарну изложбу слика насталих у азилном центру у Крњачи,⁶⁸ како би помогао лечење једног другог дечака, српског држављанина.⁶⁹ Медији су преносили хумани гест а председник Србије је Фархаду и његовој породици понудио држављанство речима: „Моје је да вам понудим да будете грађани Србије, ми бисмо били почаствовани да будете грађани Србије.“⁷⁰ *Телеграф* преноси: „Председник је казао да му је жеља да задржи „сликарски, али и људски таленат“ Фахрада Нурија и његове породице. Вучић је малом Фархаду понудио стипендију, да би могао да настави да слика, а његовом оцу посао, те држављанство за све.“⁷¹ „Уколико породица Нури жели да остане у Србији – одмах би добили држављанство, а глава породице чак и посао у својој струци, молерској. Све зато што мали Фархад нема само сликарске, већ и људске таленте, јер продајом својих слика помаже болесном дечаку из Србије!“ пише *Н1*.⁷² Заиста, неколико месеци касније, Фархад Нури и његова породица постали су држављани Србије. „Председница Владе Србије Ана Брнабић уручила је данас решење о пријему у држављанство Србије авганистанском дечаку Фархаду Нурију и његовој породици“, преноси Радио Слободна Европа.⁷³

Ово је врло занимљив пример јер представља комбинацију два тренда концептуализације имиграције: имиграција као биополитичко средство за изградњу националне државе, одн. државе која привлачи и награђује тален-

⁶⁵ <https://rs.n1info.com/vesti/a612934-zastitnik-utvrdio-da-azil-u-bogovadji-i-nadlezni-nisu-preduzeli-sve-mere-zastite/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁶⁶ <https://rs.n1info.com/vesti/a611645-obezbedjenje-tuklo-migrante-u-bogovadji-beogradski-centar-podneo-krivicne-prijave/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁶⁷ <https://rs.n1info.com/vesti/a611751-komesarijat-o-napadu-na-migrante-u-bogovadji/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁶⁸ <https://rs.n1info.com/kultura/a289653-najava-izlozbe-slika-i-fotografija-farhada-nurija/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁶⁹ <https://www.danas.rs/ljudi/farhad-nuri-mali-pikaso/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁷⁰ <https://rs.n1info.com/vesti/a291170-vucic-ponudio-drzavljanstvo-farhadu-nuriju/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁷¹ <https://www.telegraf.rs/vesti/politika/2888002-stipendija-za-talентовanog-decaka-posao-za-oca-drzavljanstvo-za-porodicu-vucic-primio-farhadija-nurija-izbeglicu-iz-avganistanana-foto>, приступљено 9. 9. 2021.

⁷² <https://rs.n1info.com/vesti/a291170-vucic-ponudio-drzavljanstvo-farhadu-nuriju/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁷³ <https://www.slobodnaevropa.org/a/29147929.html>, приступљено 9. 9. 2021.

те и имиграција као награда за оне који докажу да то заслужују (Holmes and Castañeda 2016). Такође, постављање српског држављанства као награде дискурзивно припада феномену тзв. национализма државе благостања (Sales 2002), другим речима, српско друштво је селективно и формални улазак у њега представља привилегију. Ексклузивност догађаја наглашена је актерима (из самог државног врха) који су понудили односно формално обавестили породицу о пријему у држављанство.

3.3.4. Систем функционише?

Један од позитивних примера представља случај Резе, дечака из Авганистана који је у Србију дошао са својих петнаест година. Након лечења руке коју је повредио док је радио на скели у Ирану, неписмени дечак смештен у интеграцијској кући, коју води *Jesuit Refugee Service*, почиње да учи и развија свој до тада неоткривени таленат за цртање.⁷⁴ Рези је одобрен азил у Србији. Међутим, остаје питање колико је ово последица доброг функционисања система заштите и приступа образовном систему,⁷⁵ а колико стицаја околности и личног труда Резе и особа око њега, као што су радници у интеграцијској кући и професори у школи коју похађа.

4. СИСТЕМ ЗАШТИТЕ ИЛИ СИСТЕМ ИНЕРЦИЈЕ

Стотине и хиљаде деце, која путују сама или са родитељима/старељима, заглављено је на Балканском кружном току. Заробљени су у садашњем тренутку, у активном чекању да наставе пут, да стигну до дестинације. Покушаји да се пређе граница, пушбекови, затварање, присилна имобилизација или кретање, представљају њихову свакодневицу. Европски миграцијски режим истовремено покушава да их искључи и из кретања и из останка, остављајући широм отворен једино смер за назад. У еуцентричном поретку управљања миграцијама, Балкан, и Србија у њему, конципирани су као један од простора у које се нежељени мигранти враћају. Методолошки национализам се у том смислу може примењивати само у ограниченом обиму, онолико колико су институције националне и колико владају локални обичаји. Закони и праксе су увођени кроз динамику међународних односа и рефлектују регионални асиметрични систем центра и периферије.

Прогон и угроженост, концепти који леже у правној основи азила или других облика заштите, у стварности нису само нешто што лежи у држави порекла, већ и нешто што се производи на путу: главни проблем није

⁷⁴ <https://nova.rs/vesti/drustvo/avganistanac-reza-samo-zeli-da-slika-i-da-zivi-u-srbiji/>, приступљено 9. 9. 2021.

⁷⁵ <https://www.grupa484.org.rs/h-content/uploads/2020/04/15003-grupa-484.pdf>, <https://www.azilsrbija.rs/wp-content/uploads/2018/11/MIGRACIJE-I-OBRAZOVANJE-izazovi-integracije-dece-migranata-azilanata-f.pdf>, приступљено 9. 9. 2021.

то што су мигранти однекуд отишли, него што им се не дозвољава да негде стигну и остану. Док се физичко присуство само толерише, социјална интеракција је лимитирана а укључивање само привремено. Једино што се чини перманентним је маргинални положај и дискриминација. Нечињење, систематско непомагање, неукључивање, представља облик структурног насиља и средство производње и одржавања система који кроз финансијско и психофизичко исцрпљивање одбија мигранте, тера их да оду даље или назад. Савладавање препрека бирократије у изразито непријатељском окружењу, често је плод индивидуалних напора и стицаја околности. Приступ систему заштите је више привилегија него право.

У структурном и директном насиљу контроле граница, деца немају посебан третман и све што важи за одрасле, важи и за њих. Третман и положај деце су само једна варијација целокупног система, у коме постоје пре свега као расијализовани и бирократизовани субјекти, мигранти и малолетници. У погледу последица ригидне категорије, у исто време засноване су на нејасним критеријумима; неосетљиве су за нијансирану реалност и индивидуални приступ. Када се у јавном дискурсу и спроводи индивидуализација, она је често у служби аргумента неке интерпретације или процене делотворности система или његовог дела, или носи неку другу политичку поруку. Такође, представља и основе за интерпретацију друштва, које осим што идентификује шта је идеални мигрант, односно, не ко мигранти јесу, него ко *ми* хоћемо да буду, дефинише нацију и њен положај на међународном плану: „аπλῖδα” још увек богате, расијализоване и себи окренуте Европе.

ЛИТЕРАТУРА

- BCLJP, 2020. *Pravo na azil u Republici Srbiji 2020*. Beogradski centar za ljudska prava: Beograd <https://www.danas.rs/drustvo/za-12-godina-u-srbiji-odobreno-manje-od-200-azila/>
- BCLJP, 2019. *Pravo na azil u Republici Srbiji 2019*. Beogradski centar za ljudska prava: Beograd http://azil.rs/azil_novi/wp-content/uploads/2020/03/Pravo-na-azil-u-Srbiji-2019.pdf
- BCLJP, 2015. *Pravo na azil u Republici Srbiji 2014*. Beogradski centar za ljudska prava: Beograd <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2015/04/Pravo-na-azil-u-Republici-Srbiji-2014.pdf>
- Beznes, B, Speer, M. and Stojić Mitrović, M, 2016. *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia, and the European Border Regime*. Belgrade: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.
- Carrera, S, Vosyliute, L, Smialowski, S, Allsopp, J, Sanchez, G, 2018. *Fit for purpose? The Facilitation Directive and the criminalisation of humanitarian assistance to irregular migrants: 2018 Update*, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate General for Internal Policies of the Union PE 608.838 – December 2018.

- Collinson, Sarah, 1996. *Visa Requirements, Carrier Sanctions, 'Safe Third Countries' and 'Re-admission': The Development of an Asylum 'Buffer Zone' in Europe*. Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, 21(1): 76–90.
- De Genova, N. P, 2002. *Migrant "Illegality" and Deportability in Everyday Life*. Annual Review of Anthropology 31: 419–447.
- ECRE, 2021. Tightening the Screw: use of EU external policies and funding for asylum and migration ECRE's assessment of changes to EU external relations brought about by the Pact, the Visa Code and the NDICI. Доступно на: <https://www.ecre.org/wp-content/uploads/2021/03/Policy-Note-34.pdf>
- Franco, K, 2020. *The Crimmigrant Other. Migration and Penal Power*. Routledge.
- Grujičić, G. i Teodorović Z, 2019. *Politike migracija i azila standardi Evropske unije i nacionalni pravni okvir*. Vodič za članove parlamenta. Grupa 484: Beograd. Доступно на: <https://www.grupa484.org.rs/h-content/uploads/2020/04/Politike-migracija-i-azila-grupa-484.pdf>
- Hameršak, M, Hess S, Speer M. and Stojić Mitrović, M, 2020. *The Forging of the Balkan Route. Contextualizing the border regime in the EU periphery. movements*. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies 5(1): 9–29.
- Hayes, B. and Vermeulen, M, 2012. *Borderline the EU's New Border Surveillance Initiatives: Assessing the Costs and Fundamental Rights Implications of EUROSUR and the "Smart Borders" Proposals*. Heinrich-Böll-Stiftung: Berlin.
- Holmes, S. M. and Castañeda, H. 2016. *Representing the "European refugee crisis" in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death*. American Ethnologist, 43(1): 12–24.
- Jelačić, M, 2016. *Srbija na izbegličkoj ruti – humanitarni odgovor i pravna prilagođavanja*. Spoljnopolitičke sveske 02/16. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12941.pdf>
- Kasperek, B, and Speer, M, 2015. *Of Hope. Hungary and the Long Summer of Migration*. Bordermonitoring.eu. <https://bordermonitoring.eu/ungarn/2015/09/of-hope-en/>
- Kogovšek Šalomon, N, 2016. „Humanitarni” koridor: Stanje izjeme v času globalnih migracij, Časopis za kritiko znanosti. 264 – Balkanska migracijska pot (2/4 2016): 61–71.
- Lunaček Brumen, S. in Meh, E, 2016. *Nekaj refleksij o spremembah na balkanski migracijski poti od poletja 2015ejasne meje rasizma, neofašizma in nacionalnega populizma*. Časopis za kritiko znanosti. 264 – Balkanska migracijska pot (2/4 2016): 21–45.
- Obradovic-Wochnik, Jelena and Stojić Mitrović, Marta, 2016. *The Hidden Costs of Closed Borders for Migrants Stuck in Serbia*, The Conversation, September 19, 2016, 2.18pm BST <http://theconversation.com/the-hidden-costs-of-closed-borders-for-migrants-stuck-in-serbia-65591>
- Pickering, S. and Webber, L, 2014. *New Deterrence Scripts in Australia's Rejuvenated Offshore Detention Regime for Asylum Seekers*. Law & Social Inquiry 39 (4): 1006–1026.
- Породични закон. 2015. *Службени гласник РС* 6/2015. https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html
- Push-Back Map Collective, 2020. *The Push-Back Map: Mapping Border Violence in Europe and Beyond – A Collective Self-reflection. movements*. Journal for Critical Migration and Border Regime Studies 5(1): 197–205.

- Sales, R, 2002. *The deserving and the undeserving? Refugees, asylum seekers and welfare in Britain*. *Critical Social Policy* 22(3): 456–478.
- Sandić, G, 2020. *Komplementarni vidovi međunarodne zaštite u Republici Srbiji*. Beogradski centar za ljudska prava: Beograd. Доступно на http://azil.rs/azil_novi/wp-content/uploads/2020/03/Komplementarni-vidovi-medjunarodne-zastite-SRB.pdf
- Stojić Mitrović, M, Ahmetašević N, Beznec, B. and Kurnik, A, 2020. *The Dark Sides of Europeanisation: Serbia, Bosnia and Herzegovina and the European Border Regime*. Belgrade: Rosa Luxemburg Stiftung for Southeast Europe.
- Stojić Mitrović, M. and Vilenica, A, 2019. “Enforcing and Disrupting Circular Movement in an EU Borderscape: Housingscaping in Serbia”. *Citizenship Studies* 23/6: 540–558.
- Stojić Mitrović, M. and Meh, E, 2015. *The Reproduction of Borders and the Contagiousness of Illegalisation: A Case of a Belgrade Youth Hostel Bulletin of the Institute of Ethnography SASA* 63(3): 623–638.
- Stumpf, J. P. 2006. *The Crimmigration Crisis: Immigrants, Crime, and Sovereign Power*. *American University Law Review* 56(2): 367–420: <https://ssrn.com/abstract=935547>
- UNODC, 2008. *Crime and its impact on the Balkans and affected countries*. United Nations Office for Drugs and Crime. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Balkan_study.pdf
- Wimmer, A. and Glick Schiller, N, 2003. *Methodological Nationalism, the Social Sciences, and the Study of Migration: An Essay in Historical Epistemology*. *The International Migration Review* 37(3): 576–610.
- Wimmer, A. and Glick Schiller, N, 2002. *Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences*. *Global Networks* 2(4): 301–334.
- Закон о азилу, 2007. *Службени гласник РС* 109/2007. <https://www.refworld.org/docid/47b46e2f9.html>
- Закон о азилу и привременој заштити, 2018. *Службени гласник РС*, 24. /2018–23. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/24/2/reg>
- Закон о странцима, 2008. *Службени гласник РС*, 97/2008. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2008/97/4>
- Закон о странцима, 2018. *Службени гласник РС*, 24/2018, 31/2019. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_strancima.html

Marta Stojić Mitrović

THE UNDERAGED MIGRANTS ON THEIR WAY THROUGH SERBIA: CONTEXTUAL AND SYSTEMIC FACTORS

S u m m a r y

Leaving the African and Asian countries, which have been facing deep economic, political and social problems for many years, and starting a new life in a more peaceful and orderly environment, with a more developed social protection system, opportunities for education and a dignified life, is a dream which is running

against increasingly restrictive migration policies and practices, aiming exactly to prevent such movements. Heightening of the physical control of movement, and making it more difficult to obtain administrative permits for movement and / or legalization of status, force people to resort to increasingly dangerous and physically more demanding attempts to reach the desired destination, because the alternative is to stay in limbo in the so-called buffer zones or return to countries one wanted to escape from at the first place. Systemic illegalization and marginalization have unforeseeable consequences on all segments of the directly affected population. In the text, I will present the contextual and systemic factors that affect the position of underage migrants in Serbia.

Key words: migrations, Serbia, minors, protection system, European migration regime